

נכרים במדינה יהודית - אוטונומיה או פיזור?

לע"נ עלם חמודות, אוריאל יוסף סולברג ז"ל מאלון
שבות, שהשיב נשמתו לבוראו בעת טיול בגולן בי"א תמוז
תשמ"ג. והוא בן י"ז בלבד. תהא נשמתו צרורה בצרור
החיים.

ראשי פרקים

היבטים הלכתיים אקטואליים
נכרים במדינתנו - מציאות לגיטימית
להושיבם "בינינו" ובלבד "שלא יעשו שכונה"
"שלא יעשו שכונה" גם בחו"ל?
"עמך ישב - ולא בעיר עצמה"
"בקרבך - ולא בספר ולא בכפר"
ירושלים - מחוץ לתחום
הגבלות תנועה מתוך יחס הומני
מינהל עצמי
מגמה ברורה - מניעת אוטונומיה

היבטים הלכתיים אקטואליים

לא אחת מנסרת בעולמנו סיסמת "מדינת התורה". רבים מאתנו מצפים כי שאלותינו
הציבוריות יחתכו לאורה של תורה או לפחות יזונו גם מתוך ההיבטים התורניים.

בשנים האחרונות צפה ועולה שאלת מתן אוטונומיה כלשהי לערביי ארץ ישראל, היינו
מתן סמכות מינהל עצמי לנכרים המצויים בתחומנו.

מן הראוי לבחון נושא זה מן ההיבט ההלכתי. אין בכוונת המאמר למצות את הנושא
ולקבוע לו מסמרות ברורים. בכוונתי להצביע על המגמה ע"י העלאת קוים מנחים בלבד.

נכרים במדינתנו - מציאות לגיטימית

ייאמר מיד, למיטב הכרתי אין התורה חותרת לכך שמדינה יהודית תהיה "נקיה"
משאינם בני ברית. יש, כמובן, אבחנות בין סוגי נכרים; שבעת עממין, עמלק, שאר
אומות העולם, גר תושב "דה פקטו" או "דה יורה", - מכל מקום אין כלל מגמה לגרש
את כל הנכרים מבינינו, ולפחות אמורים הדברים בגרי תושב.

גם ביחס לז' עממין שיטת הרמב"ם (מלכים, פ"ו ה"ד) שקוראים להם לשלום ואם קבלו
מרתנו יוכלו להשאר בתחומי א"י, ואין כאן המקום לדון בנושא רחב זה.

המוסלמים בכללותם נדונים, לדעת רבים, כגרי תושב "דה פקטו". ראה מאמרים ממצים בענין זה ב"עמוד הימיני" לגר"ש ישראלי שליט"א סי' י"ב בדבר "מעמד הנכרי במדינה ישראלית", וב"תחומין" ב', מאמרי הרב הראשי הגר"א הרצוג זצ"ל ויבל"ח הרב יהודה גרשוני והרב יעקב ורהפטיג.

לגבי "גר תושב" פוסק הרמב"ם (איסורי ביאה פי"ד ה"ז) "איזהו גר תושב זה עכו"ם שקבל עליו שלא לעבוד ע"ז עם שאר המצוות שנצטוו בני נח, ולא מל ולא טבל, ה"ז מקבלין אותו. והוא מחסידי אומות העולם. ולמה נקרא שמו תושב? **לפי שמותר לנו להושיבו בינינו בארץ ישראל**".

אפילו אם לא נקנה לערביי א"י מעמד של גר תושב עדין אין זה פשוט להחיל עליהם את הצווי האלקי "לא ישבו בארצך" (שמות כ"ג לג). שיטת הראב"ד (עכו"ם פי"ה ה"ו, איסור"ב פי"ד ה"ח) שהאיסור אמור בז' עממין בלבד. גם הרמב"ם המרחיב את היקף המצוה לכלל הנכרים פרט לגרי תושב - מתנה זאת ב"יד ישראל תקיפה". הגר"ש ישראלי במאמרו הנ"ל דן בנושא בהרחבה ומסכם כי כל זמן שאין רוב ישראל בארצם אין המצוה חלה. יתר על כן; עיקרה של מצוה "לא ישבו בארצך" - פרט לגרי תושב - היא בהורשת כל הגוים. אך אם ישארו מקצתם, ולו מתי מעט, שוב אין משמעות לסילוק חלק מהם וה"ז בכלל "אין ידיו תקיפה".

באשר למציאות נכרים במדינה יהודית מצינו תשובה קצרה למרן הרב קוק זצ"ל (אורח משפט סי' סד אות ה) הקובע כי מבחינה השקפתית **נחוץ קיומם של נכרים בינינו**, ע"מ שיוכלו לשמש "גויים של שבת" בכל אתר ואתר. וכה לשונו: **"א"א לישוב יהודי שלא ימצאו בתוכם ג' נכרים אחדים לפי ההכרח של איזה דברים המותרים להיעשות בשבת ויו"ט דוקא ע"י נכרים. וחוקי תורה הם בודאי יותר חזקים באין ערוך מכל מנהגי בדאות שבדאו להם אנשים"**.

הוי אומר; מבטא של תורה הוא "שיש לחיות" עם קיומם של נכרים במדינתנו ואפי' לנצל זאת למען התורה. עלינו, איפוא, לשאול את עצמנו כיצד להושיבם; האם ב"אוטונומיה" מנהלית או שמא לפזרם בתוכנו? האם רצוי לארגנם כיחידות עצמאיות מבחינת מגורים וארחות חיים. או שמא כינוסם קשה ופיזורם יאה?

ננסה איפוא, לדלות נקודות מנחות מן המקורות.

להושיבם "בינינו" ובלבד "שלא יעשו שכונה"

כבר צוטטו לעיל דברי הרמב"ם (איסור"ב י"ד ז') שנקט בסגנון "מותר לנו להושיב **בינינו** בארץ ישראל". לשון זו נוטה לכך ששיבתם תהיה בתוכנו, במפוזר, ולא ב"איים אוטונומיים" כלשהם. וראה להלן בדברי מרכבת המשנה שאף הוא ציין דלשון "בינינו" פירושה כנגד עצמאותם.

הדברים ברורים יותר בפסק הרמב"ם (ע"ז פ"י ה"ג) "אין מוכרין להם בתים ושדות בא"י... ומשכירין להם בתים בא"י **ובלבד שלא יעשו שכונה**, ואין שכונה פחותה

משלשה". אמנם שם הרמב"ם עוסק בעכו"ם ולא בגר תושב, אך לכאורה הדברים ק"ו מבחינת המגמה ההשקפתית; אם בעכו"ם מעדיפים אנו שישכנו בתוכנו, ומשכירין להם בתים בערינו וברחובותינו ובלבד שלא יתארגנו ב"שכונה", - אעכ"ו בגרי תושב שאין לנו לחשוש פן יחטיאו אותנו בע"ז.

מקור הרמב"ם הוא במסכת ע"ז כא, א, שם דנה הגמרא שמא נאסור השכרת דירה אפי' לנכרי אחד פן ימכור חלקים ממנו לשנים נוספים וביחד יהוו שכונה? ותירץ אביי "אלפני מפקדינן אלפני דלפני לא מפקדינן". (...**לפני** עור לא תתן מכשול") ופירש"י: "כלומר לכולי האי לא חיישינן" שכן זהו חשש רחוק, שמא יתפתח הענין בצעדים נוספים שאין למשכיר הראשון שליטה עליהם. לפי רש"י אין כאן ענין של "לפני עור לא תתן מכשול" כפשוטו אלא השימוש במושג זה הוא מעין משל, שלא חוששים להתפתחויות עתידיות רחוקות.

מאידך, תוס' שם ד"ה אלפני פירשו בתירוץ שני "**כיון דאיסור שכונה שלא יבוא היזק לישראל קרי ליה מכשול לפני עור**".

הוי אומר: שכונת נכרים מאורגנת היא מכשול לישראל והתורם לכך נותן מכשול "לפני עור". עדיפא לן **להושיבם בינינו** "ובלבד שלא יעשו שכונה". אין ליחיד להם בתים ורובעים אלא נשכיר להם בתים בכל בנין ובכל רחוב. כ"כ קשה בעינינו מתן מעמד מגובש כלשהו לנכרים עד שנעדיף את פיזורם בתוכנו אחד-אחד ובלבד שלא יתלקטו אפי' שלשה יחדו. על אחת כמה וכמה שאוטונומיה לנכרים בארצנו פסולה להלוטין.

"שלא יעשו שכונה" גם בחו"ל?

כאן מקום להעיר שנחלקו הראשונים בהאי דינא דלא יעשה שכונה האם דוקא בארץ או גם בחו"ל, וברי כי יסוד המחלוקת קשור בטעם הענין "שלא יעשו שכונה".

ברמב"ם איתא להדיא דאירי בא"י, וז"ל (עכו"ם י' ג') "ומשכירים להם בתים בא"י **ובלבד שלא יעשו שכונה** ואין שכונה פחות משלשה". ורק אחר כך הביא הדין דשרי "למכור להם בתים ושדות בחו"ל מפני שאינה ארצנו".

וכ"כ בשלטי גבורים לע"ז שם בדעת הרמב"ם והוסיף דהכי משמע גם בפיהמ"ש דלענין א"י נאמר איסור עשית שכונה, שכן הזכיר הרמב"ם דין זה לענין השכרה, ולא לענין מכירה, וזה מתאים לא"י דרך משכירים להם בתים ואילו בחו"ל גם מוכרין.

מאידך **הריטב"א** כתב להדיא (ע"ז שם) "ובלבד שלא יעשנה שכונה - **אפי' בחו"ל** דהשתא הוי קביעותא טובא וגזרינן". אכן גם לדבריו שרש האיסור הוא משום הרחקתם בארץ ישראל, ולכן התירו מכירה לנכרים בחו"ל דוקא ליחידים ואסרו לקבוצות שמא יעשו כן גם בא"י וחמירא טובא, שכן קיבוצם יחד בא"י מזיק לנו, וכ"כ קשה בעינינו עד שאיסור השכונה מתפשט גם לחו"ל.

אכן ראשונים אחרים כתבו דהאיסור הוא מהותי, אפי' בחו"ל, ולא משום א"י, אלא דהתקבצות הנכרים בשכנות ליהודים מהוה סכנה בפנ"ע ואין לסייע לכך. כך כתב הנמוקי יוסף (מובא בשיטת הקדמונים) "שכונה - בין בסוריא בין בחו"ל דשרינן למכור בתים לגוי, ובלבד שלא ימכור לג' גויים, דהיינו סתם שכונה, משום דחשידי אשפיכות דמים".

וכך נפסק בשו"ע יור"ד (קנ"א ט'): "לא ימכור ולא ישכיר לג' עובדי כוכבים ביחד בשכונת היהודים", ובש"ך ס"ק ט"ו "אף בחוץ לארץ", ובט"ז סק"ז: "דשמא יארע סכנה לישראלים ע"י כך ח"ו", והוא מלשון הפרישה.

השו"ע כתב דין זה לאחר ההלכה שקדמה כי "בחו"ל מוכרים אלו ואלו" (בתים ושדות) ומכאן למד הש"ך דאיסור שכונה קאי גם בחו"ל, וכן משמע להדיא בטור עיי"ש.

דיון זה האם איסור שכונה אמור גם בחו"ל קשור בדקדוק בסוגית הגמ' בע"ז (כ"א ע"א) שם. שכן במשנה נחלקו ר"מ ורבי יוסי מה מותר למכור או להשכיר בא"י, בסוריא ובחו"ל, ור"מ החמיר בדרגה אחת יותר מרבי יוסי. "ואמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי יוסי. אמר רב יוסף ובלבד שלא יעשנה שכונה... וליחוש דילמא אזיל האי ישראל ומזבין לחד עכו"ם ואזיל היאך ומזבין לה לתרי? אמר אביי: אלפני מפקדינן, אלפני דלפני לא מפקדינן".

ומכאן הוכיח הדגול מרבבה בגליון יור"ד סי' קנא שם כרמב"ם דקאי על א"י, שכן איסור שכונה נאמר בגמ' בהמשך לפסק דהלכה כרבי יוסי וכנראה העינים קשורים זה בזה. ואם קאי אחו"ל הרי איסור שכונה יהיה שייך גם לפי רבי מאיר שגם לפיו בחו"ל "מוכרין להם בתים ומשכירין שדות". אכן אי קאי רק על א"י א"כ א"ש דרק אליבא דרבי יוסי שלפיו בא"י משכירין בתים ולא שדות ואילו לר"מ אפי' בתים אין משכירים ולא שייך שכונה. וראיה לרמב"ם שהדין אמור רק בא"י.

מאידך העיר הדגמ"ר שהמשך הגמ' "דילמא אזיל האי ישראל ומזבין לחד עכו"ם" קשה להולמה אי קאי בא"י, דלכו"ע אסור למכור בה בתים לנכרי, ורק בחו"ל שרינן, וא"כ לשון "מזבין" משמע דאיסור שכונה קאי בחו"ל, כשו"ע ודלא כרמב"ם. וסיים שם "אבל בלימוד הישיבה הוכחתי גם בזה שיטת הרמב"ם". סתם ולא פירש.

וראה ביפה עינים על אתר שהעיר אף הוא דמלשון "דילמא אזיל ומזבין" משמע דקאי אחו"ל.

מאידך גיסא כתב בשלטי הגבורים שם דהטור שאסר שכונה גם בחו"ל הסתמך על הרא"ש דגרס בגמ' "הלכה כרבי מאיר ובלבד שלא יעשנה שכונה", "ומהכא נפקא ליה לטור דגם בחו"ל אסור". וצריך לפרש בכוונתו דהבין שאיסור שכונה דוקא במכירה ולא בהשכרה ומכיון שקשרו זאת בגמ' לדעת ר"מ משמע דקאי אחו"ל שהרי לר"מ בא"י אין מוכרין להם כל עיקר, דאי קאי בא"י ה"ז רק אליבא דרבי יוסי.

אך יש להעיר על דבריו שהרי הטור ובעקבותיו השו"ע כתבו להדיא דאיסור שכונה אמור גם בדרך של השכרה ולא רק במכירה וא"כ מאי שייטא לחו"ל אליבא דרבי מאיר הרי גם בא"י לר"מ משכירין בתים? וצ"ב.

מ"מ לענ"ד שמענו ג' שיטות בראשונים בטעמא דהאי דינא דלא יעשו שכונה:

א. אם הדברים אמורים בא"י בלבד (שיטת הרמב"ם) הדין קשור למעמדו של נכרי בא"י ומניעת ישיבתו ה"אוטונומית" בתוכנו.

ב. לשיטת הריטב"א הדין אמור גם בחו"ל אך גזירה משום אחיזת קבע בא"י, בדרך של "התארגנות שכונתית".

ג. לשיטת הנמוק"י הטעם קשור בשפיכות דמים ובסכנה לישראל והדין אמור בכל "שכונת היהודים", גם בחו"ל. לענ"ד כך גם שיטת התוס' ע"ז שם ד"ה אלפני בתירוך השני "כיון דאיסור שכונה **שלא יבוא היזק לישראל** קרי ליה מכשול לפני עור", וסיבה זו קימת גם בחו"ל.

ברי לענ"ד דלשיטות א' וב' יש דין מפורש כנגד "אוטונומיה שכונתית" לנכרים בא"י. אך גם לשיטה השלישית שהדין אמור בחו"ל כבא"י, הטעם משום היזק שעשוי לצמוח מהתקבצות הנכרים ומהתכנסותם בקרבתנו וא"כ עלתה בידינו שפזורם יאה לנו ולהם.

"עמך ישב - ולא בעיר עצמה"

יש לדון במקור האיסור בעשית שכונה לנכרים בא"י. בשלמא לראשונים שאוסרים גם בחו"ל מחשש סכנה - הרי טעמם ונמוקם עמם, אך לרמב"ם הקושר ואת לקדושת הארץ - מנא להם הא ?

והנה ענין זה קשור במישרין לדרש הספרי בפר' תצא (כג יז) על הפסוק "עמך ישב בקרבך במקום אשר יבחר באחד שעריך בטוב לו לא תוננו". ודרש הספרי שם ממנו יתד וממנו פינה להליכותינו עם נכרים בארצנו.

"עמך ישב" - "ולא בעיר עצמה" (ויש גורסים : "בעיר עצמה", ועין להלן)

"בקרבך" -- "ולא בספר" (ויש גורסים : "ולא בכפר", ועין להלן)

"במקום אשר יבחר" - "במקום שפרנסתו יוצאה"

"באחד שעריך" - "שלא יהיה גולה מעיר לעיר"

"שעריך" - "ולא בירושלים"

"בטוב לו" - "מנוה הרע לנוה היפה"

"לא תוננו" - "זו אונאת דברים"

להלן נדון בפרטי ההלכות וההליכות העולים כהד מדרש זה, אך ראשית דרכנו נפנה לדרשה הראשונה "עמך ישב - ולא בעיר עצמה".

דומה כי ניתן לפרש האיסור בשני אופנים: א. הנכרים ישבו בשולים, בפרברים "ולא בעיר עצמה", היינו לא בתוך העיר ולא בתוך מרכז ישובינו. ב. שלא יעשו הנכרים ערים לעצמם, והכוונה היא "ולא בעיר בפני עצמה", אלא אדרבא - יתפזרו בתוכנו.

הראב"ד בהל' איסורי ביאה פי"ד ה"ח העיר על מה שכתב הרמב"ם "שאינ מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג", וז"ל: "ומה הן מצות גר תושב? שאין מושיבין אותו בתוך העיר דדרשינן בספרי עמך ישב - ולא בעיר עצמה... ובזמן שאין היובל נוהג יושב אפי' בתוך העיר עצמה שאין קדושת הארץ עליה כשהיתה".

שיטת הראב"ד היא, איפוא, שדין זה שלא ישבו "בעיר עצמה" נובע מקדושת הארץ ואינו נוהג בזה"ז שאין היובל נוהג.

המגיד משנה שם כותב ש"אין נראה כן מדברי רבינו פי" מהלכות עכו"ם" שמותר לישב בעיר עצמה כשאין היובל נוהג, ומסיים "וגם לא ראיתי בדברי רבנו מ"ש שאין מושיבין אותו בתוך העיר עצמה בזמן היובל". ולכאורה דבריו סותרים זא"ז, דפתח בהא שלרמב"ם אוסר גם כשאין היובל נוהג, וסיים דלא מצא שאסר אפי' כשהיובל נוהג? ומה כוונתו לפסוק הרמב"ם בפרק י' מעכו"ם?

אכן הדברים פשוטים וברורים; כוונתו לציין הדין בפ"י מהל' עכו"ם ה"ג שמשכירין בתיים לנכרים בא"י "ובלבד שלא יעשו שכונה", - וזה נובע כנראה מדרשת הספרי "ולא בעיר עצמה" - והיינו שלא ידורו בעיר עצמאית, וכאופן השני הנ"ל. והאי דינא קיים לעולם גם כשאין היובל נוהג ונובע מדרש הפסוק "עמך ישב". ואח"כ כתב המ"מ שלענין שלא להושיבו בתוכנו ממש, בערינו ובמרכזינו, "לא ראיתי בדברי רבנו שאין מושיבין אותו בתוך העיר עצמה בזמן היובל", וכוונתו לשלול את האפשרות הא' הנ"ל בפירוש הדרש "ולא בעיר עצמה".

שוב מצאתי שפירש כן בדעת הרמב"ם במרכבת המשגה (איסור"ב י"ד ח'), וציין לרמב"ם בהל' בית הבחירה (ז יד) "שאין נותנים בירושלים מקום לגר תושב" ומשמע דבשאר ערי ישראל שרי להושיבן בתוכנו, וע"כ הפירוש "ולא בעיר עצמה" היינו לשלול התארגנות אוטונומית בערים עצמאיות, "שלא יושיבו עיר שכלם גרים תושבים... והטעם שלא ימסרו העיר ביד נכרים. וכל זה מבואר ברמב"ם שכתב שמותר לנו להושיבו בינינו, ר"ל שיהיה דוקא בינינו... היוצא מזה דלא כפי' הראב"ד להקל עליו בעיר עצמה בזמן שאין היובל נוהג, דודאי אין זה משום קדושת הארץ אלא משום שמא ימסרו העיר, וכמ"ש."

לפי דרכנו למדנו כי לשיטת הרמב"ם אין מאפשרים לנכרים, גם בימינו, להתישב בערים ובמחוזות עצמאיים אלא בתוכנו ובינינו, וזהו המקור לדין "שלא יעשו שכונה". הדברים אמורים בא"י ולדורות, ולאו דוקא מפני קדושת הארץ אלא מטעמי בטחון. כל התארגנות עירונית עצמאית סופה שתצמיח עצמאות נכרית על אדמת ישראל.

"בקרֶבךְ - ולא בספר ולא בכפר"

על דרך זו יש לפרש את הדרש השני שבספרי שם: "בקרֶבךְ - ולא בספר". אף זה מטעמי בטחון. כעין מה שאמרו בסנהדרין ט"ז ע"ב לענין עיר הנדחת "מקרֶבךְ אמר רחמנא ולא מן הספר" ולפיכך שנינו במשנה שם "דאין עושין עיר הנדחת בספר", ורש"י בסנהדרין קי"א ע"ב (ד"ה בקרֶבךְ) כתב "דגזירת הכתוב היא" אך הרמב"ם בהל' עכו"ם (פ"ד ה"ד) פירש להדיא שהטעם הוא בטחונו "כדי שלא יכנסו עובדי כוכבים ויחריבו את ארץ ישראל".

שמענו, איפוא, הנחיה נוספת בסוגית נכרים בא"י: אין לאפשר להם ישיבה על הגבולות כדי שלא יתחברו עם האומות שמעבר לגבולותינו. ובמילים מודרניות יותר: אל לנו ליצור גרעינים לישות עצמאית שתוכל ליצור קשרים פדרטיביים מעבר לגבולות.

אם נקבל את גירסת הספרי "ולא בכפר" - העלינו בידינו חידוש נכבד; עדיפה לנו ישיבת כרכים של נכרים משיבתם של כפריים. משמעות הענין לענ"ד היא שמבכרים אנו ישוב נכרי עירוני, למרות היותו בד"כ אלמנט מתסיס ופרובלמטי, על פני "פלחים כפריים" שקטים ושולים אך מושרשים היטב באדמתם ואחיותם אחיזת קבע היא.

גירסא זו - "ולא בכפר" - משתלבת לענ"ד עם הגירסא ברישא, "עמך ישב - בעיר עצמה", וכוונת הדברים, **דוקא בעיר ולא בכפר וכמ"ש**, ואכתי צריכין למודעי.

ירושלים - מחוץ לתחום

הוראה הלכתית חשובה מאד מצויה בדרש הספרי: "בשעריך ולא בירושלים". דין זה נפסק להלכה ברמב"ם הל' בית הבחירה (פ"ז ה"ד) המונה בין מעלותיה של ירושלים **"שאין נותנים מקום בתוכה לגר תושב"**.

דין זה נאמר לדורות ומכוון לירושלים שלפנים מן החומה, בגבולות העיר הקדומה. ואכן, אלמלי יד ישראל תקיפה ויד תורתנו היתה מנהיגה את העם היושב בציון, היינו שואפים לחילופי אוכלוסין בין ירושלים המזרחית והמערבית, לקיים מה שנאמר (ישעיהו נב) "לא יוסיף יבא בך עוד ערל וטמא".

ביחס לדין זה מצאתי הערה נאה בספר הר המוריה על הרמב"ם שם, דפירש לפי"ז את הפסוק בענין נבילה **"לגר אשר בשעריך תתנה ואכלה"** - אשר בשעריך דוקא, ולא בשערי ירושלים, שכן אין נותנין מקום בתוכה לגר תושב". וה"ז כעין הדרש עה"פ "לא תוכל לאכול בשעריך" - והיינו בערי הגבולין שחוץ לירושלים.

עוד מצאתי בנד"ד בצפנת פענח על הרמב"ם (הל' איס"ב שם) שפירש את דרש הספרי "ולא בעיר עצמה" כזהה לדרש "בשעריך ולא בירושלם". וה"עיר עצמה" זו ירושלים, **העיר** - בה"א הידיעה. לפי דבריו כל דרש הספרי מוסב רק על ירושלים ואינו עוסק כלל בדרך ישובם של נכרים בערי הגבולין, האם בתוכנו או בצדנו, האם בעיר עצמאית או בהבלעה בקרבנו.

עוד הביא בצפנת פענח (הל' ביהב"ח פ"ז הי"ד, מהדורת "תורה שלמה") שבעיר העליונה "לא היה בה קדושה כ"כ" והיה מותר שם לישב לגרי תושב, והוכיח זאת כדרכו ממקורות אחדים, "ולכך מבואר בסנהדרין ק"א ע"ב דשלמה בנה בית לבת פרעה בהשערים של ירושלים, והוא משום דהיא לא היתה גיורת גמורה... ואסורה לדור בירושלים. אך קי"ל בפסחים פ"ה דשערי ירושלים לא נתקדשו ולכך עשה לה שם בית". ועי"ש עוד ביחס לעיר העליונה "דבמקדש ראשון לא היה שייך כלל לירושלים ורק בשני הוסיפו" ולכך קדושתה פחותה והיו שם "הקברים של מלכי בית דוד וחולדה דמבואר בירושלמי סוף נזיר (פ"ט ה"ג) ותוספתא ב"ב (פ"א ה"ז) היה שם בעליונה של הר הזיתים".

כאן המקום אתי לציין שהגרי"מ טיקוצינסקי בספרו "עיר הקדש והמקדש" (ח"ג פ"א) חלק את "הדברים שנאמרו בירושלים" לחמשה סוגים. ו"החמישי - להכשרת הישוב בטהרתו" (עמ' ה'). "לסוג זה - שני דינים: אין נותנין בתוכה מקום לגר תושב, ואין ממזר נכנס לירושלים דכתיב וישב ממזר באשדוד, כי קדושת ירושלים אינה סובלת בנים בלתי מיוחסים כאלה" (עמ' י'). ושם בעמ' כ"א כתב שהפרטים בסוג הזה **אינם נוהגים בזמן הזה**, ולפי"ז יוצא שאין כיום איסור להושיב גרי תושב בירושלים שבין החומות אך לא ציין שם כל מקור לדבריו ודומה כי לימד זכות על המציאות הנוכחית מסברא דעלמא.

הגבלות תנועה מתוך יחס הומני

עוד למדנו מדרש הספרי "באחד שעריך - שלא יהיה גולה מעיר לעיר". כלפי מה שדרשו שם "במקום אשר יבחר - במקום שפרנסתו יוצאה", ראו להגביל שלא ינוע בחפשו מעיר לעיר.

אם נכוחים אנו בכוונת הדברים הרי שהנחייה מעשית לפנינו: מאפשרים לנכרי (גר תושב) לדור במקום שפרנסתו יוצאה, בינינו ובתוכנו, אך כשישתקע - יקבע במקומו ולא תתאפשר לו תנועה חפשית למדי. מן הסתם אף זה מטעמי בטחון ע"מ למנוע התארגנות יתר של נכרים ויצירת תאים לעצמאות פנימית כלשהי, קרי אוטונומיה על כל גווניה וצורותיה.

מאידך, למרות הגבלת התנועה מטעמי בטחון, בא הדרש הבא "בטוב לו - מנוה הרע לנוה היפה", היינו החלפת מגורים לשיפור תנאי החיים - מגורים או תעסוקה - מותרת ללא הגבלות. אין הנכרים רתוקים למקומותיהם ואם נימוק משכנע בפיהם - יוכלו לנוע ממקום למקום ולשנות מגורים לאור צרכים כלכליים ברורים.

ולבסוף, "לא תוננו זו אונאת דברים". אם עלתה בידינו עד כה מסכת דרש המגבילה את הנכרי ומצירה צעדיו בארץ ישראל, הרי הסיום הוא בהיפוך כוון: **אפי' אונאת דברים - התגרות או השפלה - אסורה מן התורה.**

מצווים אנו להתהלך עם נכרים בדרכי שלום, אפי' אינם גרי תושב, כמ"ש הרמב"ם בהל' מלכים, וכל האמור לעיל אין כוונתו להשפילם אלא להבטיח שלא תתהוו אוטונומיה כלשהי של נכרים בארצנו.

מינהל עצמי

אם אכן כך הם פני הדברים, שנכרים במדינתנו אינם יושבים בפני עצמם אלא מפוזרים בינינו, סביר שאין לדבר על מוסדות מינהל עצמאי לנכרים לניהול עניי "החיים האזרחיים".

דומה כי **המגמה התורנית היא שאנו, הישראלים, נדאג לכל צרכיהם במלא יכלתנו.**

זו לשון הרמב"ן בהשלמותיו לספר המצוות (עשין ט"ז) "שנצטוונו להחיות גר תושב ולהצילו מרעתו, שאם היה נטבע בנהר או נפל עליו הגל **שנטרח בכל כוחנו בהצלתו.** ואם היה חולה - **נתעסק ברפואתו.**"

אנו "נטרח" ואנו "נתעסק" ו"בכל כוחנו" ולא נסמוך על מוסדות פנימיים עצמאיים שלהם.

יתר על כן, מתוך הקטע דלהלן מן הירושלמי דומני כי עולה כהד הדרשה **למינהל משותף** - ישראלי ונכרי - בעניי רוחה, סעד, בריאות וכד'. כך אמרו בירושלמי גיטין (פ"ה ה"ט) "תני, עיר שיש בה גויים וישראלים מעמידין **גבאי גוי וגבאי ישראל**, וגובין משל גויים ומשל ישראל, ומפרנסין עניי גויים ועניי ישראל, ומבקרין חולי גויים וחולי ישראל, וקוברין מתי גויים ומתי ישראל, ומנחמין אבלי גויים ואבלי ישראל, ומכבסין כלי גויים וכלי ישראל - מפני דרכי שלום".

שומע אנכי מסגנון הדברים כי מוסדות הסעד הללו הם משותפים, ומכהנים בהם "גבאי גוי וגבאי ישראל". ובלשוננו: **עיריה מעורבת** הפועלת לרווחת כלל האוכלוסיה וביחד.

אם כנים אנו דומה שהחשש מפני היווצרות אוטונומיה כלשהי הוא כה גדול עד שאפי' במישור הסוציאלי, האזרחי, מעדיפים אנו לפעול במשותף, למרות המחיר חברתי והרוחני, ובלבד שלא נאפשר תאי עצמאות מינהלית לנכרים בארצנו.

מגמה ברורה - מניעת אוטונומיה

לסיכום הדברים יאמר; יודע אנכי כי ניתן לדון במקורות שצוטטו לכאן ולכאן. ניתן לפרש פרט זה או אחר בנימה שונה ולערער את הצעותי הנ"ל.

ברם, דומה עלי כי הרוח הכללית הנושבת ממקורותינו היא שיש למנוע, ולו במחיר חברתי ורוחני כבד, כל צל של מעמד אוטונומי ומינהל עצמאי לנכרים בארץ ישראל.

החשש מפני התפתחויות בטחוניות ומדיניות שליליות הוא כה חמור עד שמעדיפים אנו את הברירה החילופית הקשה: המצאות נכרים בתוכנו ממש, בישובינו, בערינו, במפעלינו ובמוסדותינו, ובלבד שלא נפתח פתח להתארגנות אוטונומית כלשהי.